

število trgovcev v Akvileji. Sezidali so si ti svoje hiše na severni strani trdnjave ob cesti, ki vodi v zmyslu *carda maxima* naravnost v Terzo („*Ad tertium lapidem*“) in potem dalje v Norik.

Kakor druge mlajše naselbine rimske, tako je imela tudi Akvileja iz početka le tako imenovano „latinsko pravo“, t. j. Akvilejčani niso smeli kovati svojega denarja in ne ženiti se z Rimljankami. Meščani „latinskega prava“ mogli so le težavno dosežati popolno rimsko pravo, namreč le ako so opravljali kako višjo službo, ali pa ako so se na kateri način odlikovali in si pridobili zaslug za državo. Ob času vojne z italjskimi zavezniki so dobili po zakonu Julija Caesarja (*lex Julia* l. 90) vsi prebivalci apeninskega poluotoka in gorenje Italije popolno rimsko pravo. Tako so postali tudi Akvilejčani rimski meščani in njih mesto se je od tedaj imenovalo „*municipium*“. To ime je dajalo ob času republike in v I. stoletji po Kr. neko posebno prvenstvo nad drugimi mesti, ki so bila le navadne „naselbine“ (*coloniae*). *Municipium* je imel svojo posebno in samostalno občinsko upravo, bil je tako rekoč mala republika v državi. Ta nova čast je Akvilejo zelo povzdignila in storila, da je mesto v primeri z malim početkom v kratkem času silno narastlo.

(Dalje prihodnjič.)



## Počutki slovničarskega delovanja v Indih.

Spisal K. Glaser.

**S**lovnica — groza, slovničar — strašilo —, to so občutki, ki prešinjajo marsikaterega celó marljivega dijaka, pa tudi marsikaterega omikanega človeka še v poznejših letih, če se spomina onih dolgočasnih ur, ko so nam suhoparni učitelji po jako neprimernem načinu latinščino, grščino, nemščino in slovenščino ubijali v glavo. Ko bi se naša mladina po svojem prirojenem nagonu ne učila rada slovenščine, malo bi se brigala zánjo, kajti v slovenskih poučnih urah se je v Slovencih še primeroma malo ljubezni do blagglasne naščine vcepilo v mladostna srca.

Pa takoj iz početka vam povem, čitatelji dragi, da je grška, latinska, nemška in slovenska slovnica prava sladkarija proti indski posebno v tej obliki, v kakeršni jo obdelujejo domači slovničarji sami. Le mislite si knjigo, 663 stranij obširno, obsezajočo sáme matema-

tične formule s kratkimi, zelo skrčenimi opazkami podprte, potem pa imate pravo podobo indske slovnice po domačem kroji.

Indi pa so slovničarje in slovniško vedo visoko cenili in to vedo tako temeljito in skrbno obdelovali, da zavzemajo v njihovem slovstvu jezikoslovna dela odlično mesto.

Slovniško delovanje Indov moremo zasledovati do šestega stoletja pred Kristom; povod jezikoslovnemu raziskavanju pa so dale one stare pesence, ki so zbrane v štirih zbirkah, namreč v Rgvedu, Samavedu, Jadžurvedu in Alharoavedu. Prvi Veda\*) obseza pesence, ki sezajo do 15. ali 18. stoletja pred Kr. Vse te pesence so se ohranjemale s čudovito vestnostjo take, da nimajo nobenih variant, skozi več sto let, in sicer po samem spominu. Kako pa je to mogoče? Mislite si, da se n. pr. bogoslovski profesorji v Gorici pečajo samo z evangelijem sv. Matevža, oni v Ljubljani samo s svetim Lukom, v Mariboru s sv. Markom i. t. d. in da je bogoslovskim studijam mnogo več let odmenjenih, kakor zdaj, potem je razumljivo, da bodo bogoslovci v Gorici svojega evangelista do pičice na pamet znali. Tako so se brahmani v tem kraju pečali samo z Rgvedom, drugod jedino s Samavedom. Naravno je, da so se tisti, ki so se pečali samo z Rgvedom, razločevali v več „šol“; pa to ni vplivalo na tekst, ampak le na razlaganje.

Te stare pesence pa so postajale nerazumljive in skušalo se je, na vse načine jih tolmačiti. Kako na drobno je šlo slovniško poučevanje, videti je že iz tega, da se je vsaj načelno zahtevalo od brahmana, da se po dvanajst let uči slovnice, tedaj ves čas našega srednjega in višjega pouka.

Mi bi omedlevali in poginjevali, ko bi se morali toliko let slovnice samo jednega jezika učiti. Početke jezikoslovnemu delovanju nahajamo tedaj že v vedijski\*\*) dobi. Naravno je, da se je najpoprej govorilo o tem, kaj pesenca pomeni z ozirom na daritev. Čim svetjša in obširnejša je postajala daritev, čim temnejše so prihajale pesence, tem bolj je trebalo skrbeti, da se ohranijo čiste in nepokvarjene; potem

\*) Beseda „veda“ je gen. masculini in pomeni: „vednost“.

\*\*) Staroindsko slovstvo se deli: 1. v vedijsko in 2. v sanskrtsko ali klasično dobo — pri Grkih bi nekako odgovarjala 1. homerična in 2. atiška doba — in prvo zopet v samhitâ —, brâhmana — in sūtra oddelek. Samhitâ so gole zbirke tekstov, brâhmana razpravljajo, v kaki zvezi so pesence z daritvijo, razlagajo njih simboličen pomen, razkladajo pomen pesenc po zmislu in besedi, pomen bajk in pravljic, in obsezajo najstarejša modroslovska premišljevanja, po analitičnem načinu; sūtra (nit) pa so nekako sistemizovanje v kolikor mogoče kratkih jedernatih izrekah, matematičnih formulah, jednako našim paragrafom.

je trebalo paziti na to, da se pravilno recitujejo in izgovarjajo; tudi pomen že ne več rabljenih besed se je moral strogo določiti. Da so take stare pesence prostemu ljudstvu prej postale nerazumljive, kakor duhovnikom, je jasno. Duhovniki, ki so razumeli stvar najbolje, morali so prevzeti nalogo, druge poučevati; kdor je bil najbolj na glasu, da razume temen pomen teh pesenc, okoli tega se je zbiralo največje število mladih ukaželjnih duhovnikov. Da bi se pa tam bilo samó le o slovnici govorilo, ni verjetno, nego o bogoslovstvu in modroslovstvu se je tudi razgovarjalo.

Pa tudi vojaški stan — kšatrija — se ni izogibal takega poučevanja. Ko je vojak le količkaj miru imel pred sovražnikom, rad je zahajal v taka društva, katera je oživljalo duševno delovanje. Dvori razsvetljenih kraljev so bili zbirališča učenjakov; brahmani so se zatekali tja in so uživali velike časti; celó duhovite žene, vglobljene v skrivnosti spekulacije, očarale so večkrat po svojih vzvišenih mislih zbrano občinstvo in v nekakem zamaknenji odgovarjale na vprašanja, katera so se jim stavila. So li ti odgovori tudi povsem kaj veljali ali ne, o tem ne morem odločevati; pa že to kopernenje in hrepenenje po resnici je hvalevredno in označuje takratno duševno gibanje, ki je bilo kolikor toliko podobno scholastični dobi srednjega veka.

Nehoté se tukaj spominam izreka, ki ga je storil orjak v jeziko-znanstvu, na naše veliko veselje naš rojak. Če on s svojih olimpijskih visočin zagleda v nižavah malostne duhove, kako se v duševnem boji krešejo, takrat se blagohotno nasmehne in reče: „No, vednostno delovanje je nepretrgano popravljjanje svojih in tujih zmot.“ Kako plemenito je to, da pravi najpoprej: svojih, in potem še le tujih zmot!

Pa vrnimo se zopet od navdušenih ženíc do resnobnih slovničarjev.

Dobiček, ki je izviral iz takih razgovarjanj, za slovnico nika-  
kor ni bil majhen, ampak takrat se je ustanovilo, kako je treba bilo besede izgovarjati in recitovati. Večina pisateljev je teh mislij, da so se te pesence ustno podedovale od zaroda do zaroda; Max Müller, Westergaard, Haug, Benfey, Weber in drugi so tega mnenja. Vsi prepisi, tikajoči se izgovarjanja in recitacije so se potem skupili v zbirkah, katerim je bilo ime: *prátisakhjasûtra*; to besedo je težko primerno posloveniti. S primerom iz grške filologije hočem to pojasniti, samó toliko moram pa poprej povedati, da so zdaj znane štiri take zbirke. Mislite si, da so grški slovničarji Homerjevim spevom, Herodotovi zgodovini, Teokritovim idilam in Sofoklejevim ali Aishilovim dramam napisali uvode s posebnim ozirom na pravilno izgovarjanje in recitovanje, potem

si morete vsaj nekoliko predstavljati vsebino takih prâtiśákhyâ. To vse pa se tako na drobno in tako na tanko razpravlja, da se more z mirno vestjo primerjati nemški tako zvaní „junggrammatische“ šoli v zadnjih letih. Do zdaj je izdan jeden prâtiśákhyâ in sicer k prvi rgvedski zbirki pesenc. Jedno izdajo je oskrbel Max Müller in jo je pridejal kot uvod veliki svoji izdaji Rgveda, Lipsija 1856—69, drugo pa Francoz H. Regnier, Paris — 1857—58 s prestavo in opazkami. Prâtiśákhyâ drugim trem Vedom pa še niso izdani; kajti vsak Veda ima svoj prâtiśákhyâ. Spisal je rgvedov prâtiśákhyâ Saunaka, učitelj Aśvalâjânov, in sicer v verzih, tedaj so že takrat, šest ali sedem sto let pred Kristom poznali versus memoriales. Takih stihov obseza ta knjižica 108. Kakor v sedanjih časih odlični jezikoslovski učitelji svoje „šole“ ustanavljajo, n. pr. Curtijeva šola, katera poudarja, da se mora klasična filologija ozirati na primerjajoče jezikoslovje in se okoristiti z njenimi vspehi, tako so tudi v Indih vplivali glasoviti učenjaki ali slovníčarji na svoje menj plodne ali nadarjene sotrudnike. Dostikrat se je potem samó glavi pripisavalo, kar so bili vsi udje te šole izumili. Če je v poznejših časih drug slaven slovníčar vso tvarino bolje predelal in uredil, zanemarjala so se dela poprejšnjih učenjakov več, nego so zaslužila, samó po imenu se je potem citoval ta ali oni slovníčar. Da je ta prâtiśákhyâ že zadnja redakcija, razvidi se iz mnogobrojnih imen trudnikov iz poprejšnjih časov. Rabljivi komentar k tej fonetiki rgvedovi je spisal Uata, kateri pa sam pripoveduje, da je predelal le starejši komentar Višnuputrov.

Drugemu Vedu, Samavedu je napisal fonetiko Gobhila in jo imenoval pušpasutra = niz cvetlic. Svojemu delcu je dal zarad tega to ime, ker dokazuje, kako se je v prvotne pesence, ki so se samó recitovale, pozneje tu pa tam kaj vpletlo, te „opletene“, „verblümt“ pesence so se potem popevale“; „sâman“ so jih potem imenovali. Ta prâtiśákhyâ še ni izdan. Sploh je o vseh teh delih učenemu svetu prvi poročal Rudolf Roth v znameniti knjigi: Zur Literatur und Geschichte des Weda. Stuttgart 1846. Roth je profesor staroindskega jezika v Tubingi.

O prâtiśákhyâh ostalih vedov ne bom pobliže poročal, ker mislim, da bo iz tega razvidno, o čem govoré.

Tudi metrika se je takrat že jako na drobno razpravljala; to pa je tudi naravno, saj so prvotni duševni proizvodi Indov bile pesence; cela zadnja tretjina rgvedovega prâtiśákhyâ govori o metru. Tista dela, ki učijo, v kakem sporedu se imajo pesence vrstiti, ki navajajo imena pesnikov in bogov, katerim so slavospévi posvečeni, imenujejo se anukramani. Razdeljena so v kratke oddelke — lekcije —, v taki meri, da je zadostovalo za vsakdanjo nalogo učencu.

Omeniti moram pri tej priliki, da so Indi ravno v šematizovanji dosegli veliko dovršenost in da so v tem obziru celó na smešen način pretiravali; mislili so gotovo: Qui bene distinguit, bene docet.

Omenil sem bil že poprej, da je pomen posameznih besed prihajal nejasen in temen. Začeli so tedaj synonyma zbirati in jih tako sestavljati, da je synonym razjasnjeval drug synonym; skupina takih izrazov se imenuje nigranthu, v pokvarjeni obliki nighantu in možje, ki so se ukvarjali z nabiranjem in razkladanjem, nighantukas. Tudi redko rabljene besede so se nahajale v takih zapiskih. Komentar k takemu delu pa se imenuje nirukti = razlaganje, spisal ga je Jáska. V tej knjigi nahajamo prvokrat splošne slovniške opazke; kar se je v posameznih prátisakhyah o jeziku posameznih vedov razpravljalo, to se je tukaj skupljalo. Tu se ni govorilo več samó ob izgovarjanji in recitaciji, razločevali so se že tudi skloni, končnice, v staroindskem jeziku jako po gostem rabljene zložene besede; celó do koreník so prodrli in o raznih njihovih pomenih premišljevali.

Jáska navaja v tej knjigi (katero je izdal Roth) imena nekaterih slovničarjev ali posamič, ali jih pa naziva s splošnim imenom nairuktas; to pa znači, da so se že pred njim prav živo zanimali za slovničarske reči. Kakor Kaušitakibrahmana pripoveduje, obdelovala se je posebno v severni Indiji slovnica marljivo, kajti v severo-zapadu se je narodil mož, katerega imenujemo očeta sanskrtski slovnicí, to je Pánini.

Indi sami imenujejo slovnico vjâkarana. V poznejših časih pa so knjigam, v katerih se je razpravljalo o glasoslovji in o metriki, dali drugo ime, namreč prvi šikšâ, drugi çhandas; pridružili so še tem strokam astronomijo — džiotiša in nauk o ceremonijah — kâlpa; vse te vednosti pa so nazivali s skupnim imenom vedânga, t. j. udje veda.



## Narodne stvari.

### V.

#### Oče in njegovi trije sinovi.

**N**edenkrat je neki oče imel tri sine; najstarejši je bil neumen, druga dva sta bila prebrisana. On jih je pa hotel poskusiti, kateri bi bil najboljši za gospodarja. Prvi dan reče najmlajšemu kozé tako napasti, da zvečer ne bodo jedle zelnatih glav. Sin jih žene